

PIOTR ZEMSAŁ

 <https://orcid.org/0000-0002-0822-8937>

Uniwersytet Mikołaja Kopernika, Toruń

JĘZYKOWE SPOSOBY DEPRECJACJI UKRAINY JAKO NIEZALEŻNEGO PAŃSTWA I JEJ DELEGITYMIZACJI W DYSKURSIE ROSYJSKIEGO RADYKALNEGO PRAWOSŁAWIA

LINGUISTIC MODES OF DEPRECIATION OF UKRAINE AS AN INDEPENDENT STATE
AND ITS DELEGITIMIZATION IN THE DISCOURSE OF RUSSIAN RADICAL ORTHODOXY

The article is devoted to the linguistic ways of the depreciation of Ukraine as an independent state. The analyzed material allows us to conclude that the linguistic plane of the studied discourse reflects several ways of depreciation and delegitimization of Ukraine as an independent state. In addition to the almost mechanical replacement of the name Украина with Манопроссия, which is derived from a simple denial of Ukraine's right to independent existence, there appear such units that express certain arguments characteristic of imperial discourse: about the lack of real independence of the state (e.g. филиал, укрпроект), about the illegality of the procedures for the election of its authorities (государственный переворот), their illegal, violent character (e.g. хунта, диктатура), about the chaos prevailing on the territory of Ukraine (мазепинская самостийность, самостихийность). A characteristic feature of the Orthodox variety of imperial discourse, on the other hand, is even an indirect reference to the essentially medieval religious argumentation by pointing to the non-Christian character of the Ukrainian authorities (безбожная власть).

Keywords: discourse, Ukraine, Russia, Russian language, manipulation

W ciągu ostatniego półrocza kwestia odrębności Ukrainy i Ukraińców od Rosji i szerzej — od tego, co określa się pojęciem русский мир stała się boleśnie aktualna. Jednak podważanie odrębności Ukrainy i narodu ukraińskiego nie jest zjawiskiem nowym w rosyjskim dyskursie ideologicznym i politycznym. To zakorzenienie dotyczy zwłaszcza kwestii narodowościowej, bowiem status odrębnego państwa Ukraina zyskała stosunkowo niedawno. Dyskusja na temat statusu „ukraińkości” trwa właściwie nieprzerwanie od czasu początków współczesnej formy świadomości narodowej Ukraińców. Jako aktualną kwestię pokazywał ją choćby Iwan Turgieniew w powieści *Rudin*, wkładając w usta dość niesympatycznej postaci Pigasowa wie-

le kwestii charakteryzujących szowinistyczny, wielkoruski stosunek do Ukrainy (określanej przez Pigasowa jako Хохландия) i Ukraińców, ich kultury i języka:

- В Полтавской губернии, мой милейший, — подхватил Пигасов, — в самой Хохландии [tu i dalej podkreślenia moje — P.Z.]. (Он обрадовался случаю переменить разговор.) — Вот мы толковали о литературе, — продолжал он, — если б у меня были лишние деньги, я бы сейчас сделался малороссийским поэтом.
- Может быть, а хохол все-таки заплачет. Вы говорите: язык... Да разве существует малороссийский¹ язык? Я попросил раз одного хохла перевести следующую, первую попавшуюся мне фразу: «Грамматика есть искусство правильно читать и писать». Знаете, как он это перевел: «Храматика е выкусьтво правыльно чытаты ы пысаты... «Что ж, это язык, по-вашему? самостоятельный язык? Да скорей, чем с этим согласиться, я готов позволить лучшего своего друга истолочь в ступе...»².

Początki dążenia do opanowania Ukrainy sięgają czasów, gdy podstawowym elementem świadomości zbiorowej była religia. Prawosławne wyznanie tamtejszej ludności było, poza koncepcją zbierania ziem ruskich, znaczącym czynnikiem „uzasadniającym” pretensje Moskwy do władania tym obszarem. Od XVIII wieku Ukraina staje się nieodzowną częścią Imperium. Imperium to formalnie powstaje zresztą po wojnie północnej, której przełomowym momentem była bitwa pod Połtawą w 1709 roku. Szwedzka klęska w tej bitwie była związana nie tylko z obniżeniem statusu Szwecji jako mocarstwa, ale również z upadkiem projektu możliwie niezależnego hetmanatu Iwana Maze-py. Imperialna koncepcja Rosji i niezależna Ukraina wykluczają się zatem od samego początku istnienia Imperium, a koncepcja ta jest w różnych formach kontynuowana od czasów piotrowych do dzisiaj. Jak pisze Wołodymyr Wasylenko:

¹ Kwestię określeń Малороссия и малороссийский na razie pomijam, w połowie XIX wieku ich użycie nie musiało oznaczać negowania ukraińskości jako takiej, ponieważ sama nazwa У к р а и н а jako nazwa pewnego odrębnego narodowościowo obszaru upowszechniła się dopiero z rozwojem ukraińskiej świadomości narodowej (W.A. Serczyk, *Historia Ukrainy*, Ossolineum, Wrocław 1990, s. 10). Potwierdzenie znajdujemy zresztą w samej powieści Turgieniewa, ponieważ przychylny Ukraińcom i uznający ich odrębność oponent Pigasowa również posługuje się określeniem Малороссия.

² И. С. Тургенев, *Рудин*, w: tegoż, *Собрание сочинений в двенадцати томах*, том II, Государственное издательство художественной литературы, Москва 1954, s. 24.

W przeszłości to właśnie Ukraina była bodźcem do przekształcenia się Księstwa Moskiewskiego w imperium, będąc przy tym zapleczem kapitału ludzkiego oraz zasobów duchowych i kulturowych. Włączając w swoje terytorium Ukrainę, Księstwo Moskiewskie przesunęło granice do granic Europy Wschodniej, proklamując przy tym powstanie imperium oraz przywłaszczając sobie historyczną nazwę Ukrainy — Ruś wraz z całą jej historią, a zwłaszcza historią państwowości Rusi. Wskutek tak znaczącej roli Ukrainy w historii Rosji odzyskanie niepodległości przez Ukrainę w sierpniu 1991 roku stało się wyzwaniem dla rosyjskiej świadomości imperialnej i psychologiczną traumą dla współczesnych imperialnych szowinistów³.

Interesujący jest również bardzo skomplikowany splot kwestii politycznych, narodowościowych, ale również religijnych, który uwidacznia się w tym konflikcie. Co ciekawe, choć antyukraińska propaganda prowadzona jest w rosyjskich mediach z różnym natężeniem od czasów pomarańczowej rewolucji, to dopiero w ostatnim półroczu daje się w niej zaobserwować znaczący wzrost obecności pseudoargumentacji⁴ religijnej. Bezwzględne poparcie dla inwazji ogłosił moskiewski patriarcha Cyryl, który jeszcze w 2014 roku próbował zachować przynajmniej deklaratywną neutralność wobec agresywnych kroków Rosji przeciwko Ukrainie⁵, ale po uzyskaniu autokefalii przez ukraińską cerkiew w 2018 roku zrezygnował z tej taktyki. Walczących z inwazją Ukraińców oskarża się za pośrednictwem oficjalnych serwisów o praktyki satanistyczne⁶, według doniesień „Meduzy” na Kremlu opracowano nawet wskazówki dla putinowskich propagandzistów, gdzie szczególnie podkreśla się istotność tematyki religijnej w antyukraińskiej propagandzie⁷.

³ W. Wasyleńko, *Przyczyna, charakter i cel zbrojnej agresji Rosji przeciwko Ukrainie*, „Pomiędzy. Polonistyczno-Ukrainoznawcze Studia Naukowe” 2017, vol. 3, s. 22.

⁴ Pseudoargumentacji, gdyż nie mowa tu o argumentach wywiedzionych z prawdy wiary, ale o zwykłym etykietowaniu przeciwników, np. jako wyznawców Szatana.

⁵ K. Jarzyńska, *Ukraińska gra patriarchy Cyryla*, „Komentarze Ośrodka Studiów Wschodnich” 2014, nr 144, s. 1, https://www.osw.waw.pl/sites/default/files/komentarze_144.pdf (22.09.2022).

⁶ A. Казаков, *Козья Морда. Сатанизм и оккультизм стали идеологией украинских нацбатов*, „РИА НОВОСТИ”, <https://ria.ru/20220603/satanizm-1792956737.html> (16.09.2022).

⁷ A. Перцев, *В Кремле подготовили новую методичку о том, как пропаганда должна рассказывать о войне. Мы ее прочитали «Спецоперацию» нужно сравнивать с крещением Руси, а Путина — с Александром Невским*, „Meduza” 01.08.2022, <https://meduza.io/feature/2022/08/01/v-kremle-podgotovili-novuyu-metodichku-o-tom-kak-propaganda-dolzha-rasskazyvat-o-voynemy-ee-prochitali>.(22.09.2022).

Świadczy to o wyraźnym zbliżeniu dyskursu oficjalnej kremłowskiej propagandy z dyskursem prawosławnych ultranacjonalistów, przynajmniej w kwestii ukraińskiej. Co więcej, badany przeze mnie dyskurs radykalnego prawosławia⁸ w tej sprawie wyprzedzał oficjalną rosyjską propagandę. Dlatego wydaje się, że warto przyjrzeć się temu dyskursowi również pod kątem politycznego zaangażowania w tematykę ukraińską. Ogólne założenia w kwestii ukraińskiej, które dają się odczytać z badanych tekstów, są całkowicie zgodne z oficjalnie promowaną perspektywą Kremla, którą w punktach charakteryzuje Wasylenko:

- Rosjanie i Ukraińcy są jednym narodem, a połączenie ich w jednym państwie ma być ostatnim etapem kształtowania „nadnarodu” i „ruskiego miru” z jedną Cerkwią, jednym językiem i kulturą;
- Ukraina jest częścią Rosji i nie powinna istnieć poza nią;
- Ukraina ponosi winę za upadek imperium sowieckiego i wywołane przez to niepowodzenia Rosji;
- istnienie niezależnego państwa ukraińskiego pozostaje geopolityczną anomalią i stanowi zagrożenie strategiczne dla Rosji;
- Rosja bez Ukrainy jest geopolitycznie niepełna i nie może odrodzić się jako „nadpaństwo” na arenie międzynarodowej⁹.

Celem niniejszego artykułu jest omówienie językowych sposobów wyrażania wybranych elementów tego zespołu idei w badanym dyskursie, które bezpośrednio dotyczą ukraińskiej państwowości.

Źródłem materiału analitycznego stał się agregator informacji *Москва — Третий Рим*¹⁰, który zbiera i republikuje materiały ze źródeł wybieranych pod kątem promowanej przez portal orientacji ideologicznej. Do źródeł tych należą m.in. internetowe i papierowe wydawnictwa: *Семья и вера*¹¹, *Оптина пустынь, живая летопись*¹², *Русь-Фронт*¹³, *Институт высокого коммуни-*

⁸ Jako radykalne środowiska prawosławne określam wspólnoty o głęboko konserwatywnych poglądach, oparte na przyjęciu dominującej perspektywy prawosławnej przy jednoczesnym kontestowaniu innych sposobów widzenia świata. Ze względu na to, że organizacje tego typu działają w Rosji nie do końca legalnie (np. *Христианское государство — Святая Русь*) trudno jest określić liczebność tych środowisk, ale mają one znaczący wpływ na kształt dyskursu politycznego w Rosji i swoich przedstawicieli w parlamencie (np. Witalij Miłonow).

⁹ W. Wasylenko, *Przyczyna, charakter i cel zbrojnej agresji...*, s. 22.

¹⁰ <https://3rm.info> (22.09.2022).

¹¹ <https://semyaivera.ru> (22.09.2022).

¹² <http://www.optina-pustin.ru/> (22.09.2022).

¹³ <https://www.rusfront.ru> (22.09.2022).

таризма¹⁴, *Культуролог*¹⁵, *Газета Православный Крест*¹⁶, *Православный воин*¹⁷, *Православие.Ru*¹⁸. Jeśli do statystyki odwiedzin samego portalu (według serwisu similarweb.com¹⁹ w lipcu 2022 roku stronę odwiedzono ponad 845 tys. razy) doliczyć również liczbę czytelników tych mediów (np. według tego samego serwisu analitycznego dla analogicznego okresu: *Семья и вера* — 94 tys., ale już *Православие.Ru* — 5,1 mln i miesięczny wzrost popularności o niemal 10%), wyłania nam się dość pokaźna grupa odbiorców, której głos jest coraz wyraźniej słyszalny w oficjalnych narracjach. Analizie poddano niemal 800 tekstów opublikowanych przez agregator w latach 2016–2018²⁰, a więc w okresie po względnym osłabieniu euforii spowodowanej aneksją Krymu, ale długo przed kolejną eskalacją związaną z inwazją na Ukrainę 24 lutego 2022 roku. Chodziło o to, by zbadać taki wycinek dyskursu, który reprezentuje pewną jego konstantę w okresie działań wojennych ograniczonych do Donbasu. Podczas kwerendy pomijałem teksty nieistotne ze światopoglądowego punktu widzenia (dotyczące np. sposobów przechowywania grzybów) oraz poświęcone wierze *sensu stricto* (teksty modlitw itp.).

W badanych tekstach można dostrzec wiele sposobów deprecjacji Ukrainy jako niezależnego państwa. Należą do nich różne chwytły dyskursywne — od odpowiedniego doboru nazw własnych poprzez ich zniekształcenie, kreacje słowotwórcze itd.

NAZWA PAŃSTWA/ NAZWA KRAINY HISTORYCZNEJ

Ukraina jako niepodległe państwo istnieje w sposób trwały (do trwałych bytów państwowych trudno zaliczyć URL i ZURL) od rozpadu ZSRS. Oficjalna nazwa państwa w oryginalnym brzmieniu to

¹⁴ <https://communitarian.ru> (22.09.2022).

¹⁵ <https://culturolog.ru> (22.09.2022).

¹⁶ <http://www.pkrest.ru> (22.09.2022).

¹⁷ <https://pravoslav-voin.info> (22.09.2022).

¹⁸ <http://pravoslavie.ru> (22.09.2022).

¹⁹ <https://www.similarweb.com/ru/website/3rm.info/#traffic> (12.09.2022).

²⁰ Duża część badanych materiałów została opublikowana anonimowo, zdarzało się, że teksty znikwały z zasobów agregatora, by następnie pojawić się ponownie w związku z aktualizacją tematu Ukrainy, można je również zlokalizować na innych stronach z tego kręgu ideowego (tekst zawiera odsyłacze do najbardziej aktualnych wersji dostępnych w Internecie, stąd daty publikacji wykraczają poza zakres 2016–2018).

Україна²¹, ros. Украина. Nazwę tę odnotowano już w kopii *Latopisu kijowskiego* (XV w.) we fragmentach odnoszących się do wydarzeń XII w. oraz w *Latopisie halicko-wołyńskim*. Pierwszym źródłem kartograficznym, gdzie pojawia się nazwa Ukraina jest mapa Tomasa Makowskiego z 1613 roku: *Volynia ulterior que tum Ukraina tum Nis*. Nazwa ta dotyczy prawobrzeża Dniepru²². Przez setki lat jednak nazwa ta wiązana była z oczywistych powodów nie z państwem, a jedynie z regionem, obszarem geograficznym lub etniczno-kulturowym, prowincją tego czy innego państwa. Co interesujące, sama etymologia słowa Україна wiązana jest najczęściej z semantyką obszaru pogranicznego²³, tj. granicznej części jakiegoś większego arealu²⁴. W ostatnim okresie dość aktywnie sprzeciwia się takiej interpretacji publicystyka ukraińska²⁵, ale nie brak też naukowej dyskusji na ten temat²⁶. Ziemie etnicznie ukraińskie przez setki lat były dzielone między Polskę, Litwę, Węgry, Moskwę, Rosję i Austrię. Wyjaśnia to wielość nazw dotyczących różnych ziem określanych pierwotnie jako Ruś (halicka, wołyńska, kijowska itd.), które wchodziły w skład współczesnej Ukrainy: Малороссия, Galizien, Małopolska Wschodnia itd. Wspólną cechą tych nazw było to, że każda z nich w jakimś stopniu przypisywała nazywanemu obszarowi przynależność do większego organizmu państwowego sprawującego kontrolę nad tym terytorium (Малороссия — do Rosji, Małopolska Wschodnia — do Polski, Königreich Galizien und Lodomerien — do węgierskiego dziedzictwa Habsburgów²⁷. Nic zatem dziwnego, że spośród wielu

²¹ Конституція України, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/print1143222355067739#Text> (12.09.2022).

²² W. A. Serczyk, *Historia ...*, s. 9.

²³ М. Фасмер, *Этимологический словарь русского языка*, т. III, Прогресс, Москва 1987, s. 156; M. Łesiów, *Ukraina wczoraj i dziś*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 1995, s. 7.

²⁴ Jest to zresztą podnoszone w badanym dyskursie, np.: [...] в сознании многих украинцев, с готовностью отвергавших свое русское имя в силу того что оно МАЛЮ-русское, и принявших себе национальное имя в честь Украины — окраины Руси [IV].

²⁵ М. Крижанівська, *Україна — это не забитое приграничье: историки развенчали миф об окраине Российской империи*, https://24tv.ua/ru/istoriki-razvenchali-mif-chto-ukraina-novosti-rossii-i-ukrainy_n1576849 (12.09.2022).

²⁶ Г. Півторак, *Походження українців, росіян, білорусів та їхніх мов: Міфи і правда про трьох братів слов'янських зі «спільної колиски»*, Академія, Київ 2001, s. 115–120.

²⁷ K. Hibel, *Od „Małopolski Wschodniej” do „Ukrainy Zachodniej”. Geneza, rozwój oraz zakres funkcjonowania w języku polskim nazw geograficznych odnoszących się do „Galicji Wschodniej” w latach 1918–1939*, „Slavia Orientalis” 2012, nr 4, s. 476.

nazw w epoce odrodzenia narodowego wybrano nazwę *Украина*, co prawdopodobnie związane było z dziesięciotomową pracą Mychajła Hruszewskiego *Historia Ukrainy-Rusy*²⁸. Choć etymologia nazwy (w interpretacji rosyjskiej) nie predestynuje jej do pełnienia funkcji nazwy samodzielnego państwa, to przynajmniej nie wiąże się z ideą przynależności do określonej obcej państwowości. Jest to też nazwa historycznie utrwalona i wydaje się, że ten walor przeważał nad tą etymologiczną „skazą”²⁹.

Choć w związku z tym, że z tych samych powodów, dla których Ukraińcy odrzucili wiele innych wariantów nazwy na rzecz formy *Украина*, rosyjscy przeciwnicy niezależności tego państwa winni z uporem używać wariantu *Малороссия*, to w analizowanym dyskursie, który jest zdecydowanie antyukraiński, przeważa nazwa *Украина* (362 wystąpienia w badanym materiale vs 64 użycie nazwy *Малороссия*). Dzieje się tak dlatego, że nazwa ta była używana na długo przed ukonstytuowaniem się samodzielnego państwa ukraińskiego i określała po prostu obszar częściowo należący do imperium w obu jego (romanowskim i bolszewickim) wcieleniach, np.:

- (1) Какое нам дело до того, что к поэзии, природе и людям своей родной Украины поэт относится нежнее, чем к поэзии, природе и людям того города, где проживает Акакий Акакиевич, — Украина тоже Россия, и, воспевая ее прелесть, Гоголь выказывается человеком любящим, поэтом всесторонним [А. В. Дружинин, *Критика гоголевского периода русской литературы и наши к ней отношения* (1856)].
- (2) Стыд и срам сказать, Украина тридцать лет русская область, а русский язык там словно татарская грамота [А. О. Корнилович, *Письмо М. О. Корниловичу* (1832)]
- (3) Но и Россия, как целое, и Украина, как ее часть, равно как и другие части, вызывали в нем последовательно критическое отношение и нередко являлись для него предметом скорбного раздумья и негодующих суждений [Д. Н. Овсяннико-Куликовский, *Из Истории русской интеллигенции* (1911)].
- (4) Украина стоит в ряду крупнейших житниц Советского Союза [В. Шумов, *Полмиллиарда пудов зерна*, „Огонек” 1956, nr 34].
- (5) Украина — была просто одним из многочисленных лиц огромной многоплеменной России, одной из неразрывных ее частей, как Волга, как Крым, как Урал, как Сибирь... [В. М. Зензинов, *Пережитое* (1953)]

²⁸ J. Hrycak, *Historia Ukrainy 1772–1999. Narodziny nowoczesnego narodu*, przeł. K. Kotyńska, Instytut Europy Środkowo-Wschodniej, Lublin 2000, s. 97.

²⁹ Która jest bezwzględnie wykorzystywana przez rosyjską propagandę neoimperialną, w niesławnym tekście pisał o tym również podszywający się pod historyka Putin: В. Путин, *Об историческом единстве русских и украинцев*, <http://kremlin.ru/events/president/news/66181> (12.09.2022).

- (6) Почти вся Украина, Молдавия, Крым, Ленинградская и Калининская области, значительная часть Белоруссии очищены от немецких захватчиков [И. В. Сталин, *Приказ Верховного Главнокомандующего 1 мая 1944 года* (1944)].

Co więcej, ślad takiej konceptualizacji nazwy Украина współcześnie również znajdujemy w badanym materiale, gdy Ukraina zostaje pośrednio zakwalifikowana nie jako kraj, a jako region:

- (7) На примере населения Украины и других регионов мы видим, как применение стандартных алгоритмов манипуляции сознанием, суггестивных техник и НЛП-программирования через СМИ дало высочайшие степени ментально-духовного повреждения и упадка осознанности [I].

Ponadto zauważalna część odnotowanych użyć pojawia się w kontekstach otwarcie negujących możliwość istnienia niezależnego państwa ukraińskiego, np.:

- (8) Его слова: «Нет отдельно Украины и России, а есть единая Святая Русь» [II].
- (9) И если бы меня теперь спросили: отныне имя Украины должно быть стёрто с лица земли и с географической карты? Отвечу — да, должно быть стёрто, а на этом месте должно возникнуть славное имя Малороссия, как знак возвращения к началам, истокам русского мира [III].
- (10) Но эта обида, как заразная болезнь, прочно укоренилась в сознании многих украинцев, с готовностью отвергавших свое русское имя в силу того что оно МАЛО-русское, и принявших себе национальное имя в честь Украины — окраины Руси [IV].

Zdarza się, że nazwa Украина brana jest w cudzysłów, co wyraża co najmniej zdystansowany stosunek autorów do państwowości ukraińskiej jako takiej, np.:

- (11) По этой мерзкой «доктрине» Чечня есть Россия, а Донбасс и вся Новороссия — это якобы «Украина» [V].

Jako wariant zdecydowanie podkreślający przynależność Ukrainy do Rosji występuje (64 razy) nazwa Малороссия, np.:

- (12) Верю, Малороссия с Тавридой, лучший цветок в ожерелье русской государственности, распустится снова лишь под тяжёлой, ласковой лапой русского медведя [III].
- (13) Представлялось, что Малороссия прежняя, имперская, а потом советская — преkrасное и капризное чорнобрівое дитя с очами волошковыми

и длинной русой косой, внезапно занедужившее неопасной, но прилипчивой хворобой вроде ветрянки [III].

- (14) Этой весной к нам на Курщину, на самую границу с Малороссией, рано прилетели жаворонки [III].
- (15) Возвращение русских земель Малороссии в состав России оплачивались не только русской кровью, но и русским золотом [VI].

Przy czym dostrzeżenie tego, który obszar w dychotomii Малороссиа (Малая Россия³⁰) – Великороссиа (Великая Россия³¹) jest obszarem dominującym jest sprawą oczywistą. W ślad za wariantami nazwy idą adiektwy украинский (245 użyć), малорусский (6 manifestacji) i малороссийский (4 wystąpienia). Co interesujące, dwa ostatnie określenia poza jednym wyjątkiem (малорусский вопрос) występują jedynie w kontekstach związanych z „lingwistyczną” argumentacją na rzecz tezy o niedostatecznym umotywowaniu narodowej odrębności Ukraińców, tj. w kolokacjach typu малорусское /малороссийское наречие, które to argumenty są właściwie identyczne z tym, czego próbuje dowieść Pigasow w cytowanym już fragmencie powieści *Rudin*.

W jednym z badanych tekstów [III] występuje też wariant nazwy bezpośrednio nawiązujący do jej etymologii, tj. Окраина. Autor używa tej nazwy aż 12 razy, jakby jego celem była jak najmocniejsza jej aktualizacja. Semantyka i łączliwość tego rzeczownika (о к р а и н а ч е г о ?) nie pozostawia złudzeń co do konceptualizacji ziem ukraińskich jako części większej całości:

- (16) Но Украиной, Окраиной называю эту сторону света по установившейся привычке - как псевдоним, как ложное имя некогда цветущей русской волости, обобщённо зовомой Малороссией, то есть Малой, главной, истоковой Россией. Куда входит и Слобожанщина, и Новороссия и Таврида, которую недорезанный троцкист, украинец Хрущёв, осуществляя мечту Гитлера, передал Окраине, дабы она была вечным яблоком раздора между славянами.
- (17) [...] государственное недообразование под ущербным именем Окраина появилось на карте мира.
- (18) И почему украинцы, в их представлении, не составляют единый народ с русскими, как составляли его на территории нынешней Окраины малороссы, южная их ветвь?
- (19) Не все памятники русской культуры свергнуты на Окраине [...].

³⁰ М. Фасмер, *Этимологический словарь русского языка*, т. II, Прогресс, Москва 1986, s. 564.

³¹ М. Фасмер, *Этимологический словарь русского языка...*, т. I, s. 289.

Aktualizację idei integralności terytorialnej Rosji i Ukrainy sygnalizuje też powrót do historycznego określenia Русь, w tej koncepcji ziemie ukraińskie określane są jako Южная Русь, np.:

- (20) Но создатели «катаклизмов» еще до конца не решили своей главной стратегической задачи, которая заключается в зачистке Южной Руси от «лишних» людей [VII].

Interesującym zjawiskiem jest substantywizacja zapożyczonego ukraińskiego przymiotnika незалежна (pisane również przez э, co podkreśla ukraińską wymowę, ukr. незалежна). Przymiotnika nie odnotowuje ani słownik Kuzniecowa³², ani Ożegowa i Szwedowej³³, ani wydanie słownika Uszakowa z 2013 roku³⁴, za to pojawił się on już w rosyjskiej wersji *Wikisłownika* z następującą definicją i kwalifikatorami: „разг., пренебр. независимый (об Украине); относящийся к Украине после распада СССР, связанный с ней”³⁵. NKRJ odnotowuje go kilkakrotnie w tekstach ostatnich lat. Słowo to używane jest w zdecydowanie ironicznym kluczu (często w cudzysłowie) i wykorzystywane jako synonim nazwy własnej, czasem pisany jest wielką literą, np.:

- (21) Как известно, президент «незалежной» обратился к Константинопольскому патриарху Варфоломею с просьбой о даровании автокефалии в апреле этого года [VIII].
- (22) Моравецкий уверен, что российская армия незамедлительно будет наступать вглубь территории Незалежной, и вообще «может произойти все, что угодно» [IX].
- (23) Однако он вовсе не «пионер» в области создания таких кошунственных игр на «незалежной» [X].

Z kwestią nazwy Украина związane jest zagadnienie stosowanych z nią przyimków — „в” i „на”. Normatywnym przyimkiem stosowanym w połączeniu z nazwą Украина w języku rosyjskim jest на. W 1993 roku władze ukraińskie wysunęły jednak postulat, by za prawidłowe uznać połączenie в Украине, ponieważ odpowiada ono niezawisłemu statusowi tego państwa. Ta wariantowość ma jawnie ideologiczny

³² С.А. Кузнецов (ред.), *Большой толковый словарь русского языка*, Норинт, Санкт-Петербург 2000.

³³ С. И. Ожегов, Н. Ю. Шведова, *Толковый словарь русского языка*, «А ТЕМП», Москва 2006.

³⁴ Д. Н. Ушаков, *Толковый словарь современного русского языка*, Аделант, Москва 2013.

³⁵ *Викисловарь*, <https://ru.wiktionary.org/wiki/%D0%BD%D0%B5%D0%B7%D0%B0%D0%BB%D0%B5%D0%B6%D0%BD%D1%8B%D0%B9> (22.09.2022).

charakter³⁶, a problem zaktualizował się w ostatnim czasie również w języku polskim, o czym świadczy stanowisko RJP PAN w tej sprawie³⁷. Tymczasem w badanym, podkreślmy to jeszcze raz, otwarcie antyukraińskim dyskursie spotykamy oba warianty (w analizowanym materiale: на Украине — 71, на Украину 3, в Украине — 22). Choć dysproporcja jest zauważalna, to jednak sam fakt nieincydentalnego pojawiania się połączenia в Украине wskazywałby na to, że kwestia przyimka nie jest aż tak wyraźna nawet w środowisku zdecydowanie wrogim wobec ukraińskiej państwowości.

W analizowanym materiale znalazło się jeszcze jedno określenie Ukrainy, które trudno interpretować inaczej niż jako ironiczną nominację wskazującą na jedną z głównych tez neoimperialnej propagandy dotyczącą rzekomego zaprzędania się Ukrainy Zachodowi. Chodzi o fonetyczny zapis angielskiej wymowy nazwy państwa:

(24) Словом, согодится всё, даже самое малое, даже самое робкое одобрямс — дыхание в сторону Вэльской Юкрэйн! [XI].

PAŃSTWO I JEGO STRUKTURA

Do określeń związanych z pojęciem państwa i jego struktury zaliczam inne niż nazwa własna określenia państwa, nazwy organów władz, urzędów i instytucji państwowych. Badany materiał charakteryzuje się w tym obszarze szerokim stosowaniem nominacji charakterystycznych dla dyskursu delegitymizującego. Znajdziemy w nich klasyczne dla tego typu wypowiedzi jednostki wskazujące na nielegalny, przemocowy bądź z innych względów nieodpowiadający standardom charakter władzy panującej w Kijowie bądź z Kijowa (częściej mowa właśnie o Kijowie, niżli o Ukrainie), takie jak: режим, хунта, клика, диктатура, пр.:

(25) [...] митрополит-«пан Швець» сразу же перекарасился, сходу отпихнув от себя всех неудобных протеже, ещё вчера находившихся у него в авангарде созданной им промайдановской клики [XII].

³⁶ Н. П. Перфильева, *Коммуникативно-прагматический потенциал предлогов*, „Вестник Новосибирского государственного университета”, Серия: История. Филология 2012, т. 11, вып. 11, s. 135.

³⁷ Opinia Rady Języka Polskiego w sprawie wyrażen w Ukrainie/do Ukrainy i na Ukrainie/na Ukrainę, <https://rjp.pan.pl/?view=article&id=2099:opinia-rady-jezyka-polskiego-w-sprawie-wyrazen-w-ukrainie-do-ukrainy-i-na-ukrainie-na-ukraine&catid=98> (12.09.2022).

- (26) Ополченцы убеждены, что и львовяне, и — шире — многие жители галицийских областей включатся в борьбу против киевской хунты [XIII].
- (27) И вести себя надо, как граждане Народной Республики, оплатившей своё существование кровью, а не местные чиновники киевского режима [XIV].
- (28) Именно поэтому эти «пророссийские» политики столь последовательны в своём стремлении сохранить Украину (независимо от того работают они над этим в составе киевского парламента, легитимируя, таким образом, нацистскую диктатуру, или в эмиграции в Москве, вроде бы как с этой диктатурой сражаясь) [XV].

Przymiotnik киевский ма за zadanie podkreślać izolację tej grupy rządzącej, która w optyce analizowanego dyskursu opanowała jedynie stolicę, ma wpływy również w zachodnich regionach kraju, ale w żadnym przypadku nie sprawuje kontroli i nie jest wspierana przez większość mieszkańców „Małorosji”³⁸. Wiele towarzyszących tym rzeczownikom określeń to również negatywnie waloryzujące adiektawy, które wspierają ich delegitymizujący wydźwięk. Podkreśla się przemocowy charakter władzy (skoro władza oparta jest na przemocy, to jest bezprawna — кровавый), jego obcość (оккупационный) i nieakceptowalny wymiar ideologiczny (нацистский, неонацистский, бандеровский), np.:

- (29) Каждый житель Украины, который своим молчаливым неучастием соглашается с этим кровавым режимом, с арестами, мобилизацией, гонениями на Церковь или просто отсиживается дома, сочувствуя единокрутинству, он соучастник этой кровавой трагедии [XVI].
- (30) А заявления, обвиняющие простых граждан оккупированной Украины в том, что они не могут «сами-все-сами» освободиться от хунты, обладающей сильнейшим аппаратом насилия, объективно ведут к укреплению оккупационного майданного режима [XVII].
- (31) Предводитель прозападной бандеровской хунты Порошенко (Вальцман) в 2015 году наградил осуждённых в России за организацию терактов в Крыму боевиков неонацистской группировки «Правый сектор» Сенцова и Кольченко орденами «За мужество» [XVIII].
- (32) Нацистский режим добился изменения отношения Европы к Украине [XV].
- (33) Верно заметил игумен Агафангел (Белых), нередко появляющийся в соцсетях Интернета: «Какой-то иррациональный символизм во всей этой топонимике нынешней войны, развязанной украинской неонацистской хунтой против собственного народа [XIX].

³⁸ Przymiotnik ten występuje również z rzeczownikiem армия, podkreślając jej oderwanie od Ukrainy jako całości, np.: „[...] в Одессе народ сожгли на Куликовом поле, а сейчас все силы киевской армии направлены на то, чтобы уничтожить маленький город с названием Славянск” [XIX].

Szczególne miejsce wśród określeń władz Ukrainy zajmują formuły fundowane na pojęciu oligarchii, które odwołuje się do potępionego w oficjalnej propagandzie rosyjskiej (jest jasne, że jedynie w propagandzie) modelu sprawowania władzy przez wyłonionych na podstawie niejasnych kryteriów, dysponujących nieograniczonymi, w potocznym pojęciu często bezprawnie zdobytymi, wpływami i zasobami ludzi. Oligarchat konceptualizowany jest w języku rosyjskim zdecydowanie negatywnie, co można wywnioskować z analizy funkcjonowania konceptu олигарх:

Создается яркий образ деспотичного человека, наделенного властью, обладающего богатством, который на пути к достижению своих целей не остановится ни перед чем, готового увеличить свое богатство или расширить влияние за счет других, человека, деятельность которого вызывает раздражение и неприятие общества³⁹.

Nic zatem dziwnego, że władza sprawowana przez takich ludzi, a więc олигархия, олигархическая головка/верхушка, олигархат nie może być władzą uprawnioną.

- (34) Правящий класс нынешней Украины олигархия со своими зарубежными хозяевами, напрасно пренебрегли простым народом Донбасса, вследствие чего их планы на данный момент потерпели крах [XX].
- (35) Но предпочтительнее всего и для киевских «оппозиционеров», и для московских «спасателей» договориться с системной, олигархической головкой украинского режима, разделить с ними власть и чтобы всё было как прежде [XV].
- (36) Конечно, Симоненко ассоциировал себя не с бедными и верующими в свою идею рядовыми коммунистами, а был частью олигархической верхушки Украины [XXI].
- (37) Стремительная победа не нужна ни киевскому олигархату, ни московской сырьевой клептократии [V].

Określenia te brzmią bardzo groźnie, jednak w dyskursie delegitymizującym istotne jest działanie dwukierunkowe. Z jednej strony przedstawia się wroga jako groźnego, ale z drugiej niemal zawsze usiłuje się go ośmieszyć i zbagatelizować. W tym właśnie celu od rzeczownika хунта derywowano stawiający władze Ukrainy w komicznym świetle rzeczownik w liczbie mnogiej хунтята:

- (38) В самой же «властной» среде постоянно происходят склоки вокруг дележа тех материально-финансовых крох, которые хунтятам еще позволено делить [VII].

³⁹ Л. Горбунова, *Концепт „олигарх“: опыт корпусного анализа*, „Studia Rossica Posnaniensia” 2021, vol. XLVI, nr 1, s. 79.

Być może leksem ten motywowany jest rzeczownikiem *ребята*, który oznacza jakąś grupę niedojrzałych osób, może wzbudzać skojarzenia z beztróską, brakiem rozważliwosci itd. W określonych kontekstach (np. wobec grupy przyjaciół) miewa bardzo pozytywny, przyjazny wydźwięk, ale w odniesieniu do wysokich funkcjonariuszy państwa byłoby określeniem ironicznym. Forma *хунтята* użyta w przytoczonym kontekście może też podkreślać niesamodzielność władz Ukrainy, ich nieporadność (na zasadzie asocjacji z nazwami młodych zwierząt typu *котятa*, *щенятa*), tym bardziej że mowa w nim jest o tym, że na coś im się pozwala, a zatem wymagają kontroli, kurateli (*хунтятам позволено*).

Dążenie do przedstawienia władz współczesnej Ukrainy w groteskowym świetle nie jest, zresztą, w szczególności sposób ukrywane, np.:

- (39) России же нужно четко осознать, что мир с Украиной, все более превращающейся по всем параметрам, пусть в пародийное, но подобие нацистского «рейха», может быть только ситуативным и временным [XXII].

Poza adiektywami *кровавый*, *оккупационный*, *нацистский*, *неонацистский*, *бандеровский* pojawiają się też takie określenia władz Ukrainy, które należą do sakralnego pola semantycznego i aktualizują średniowieczny stereotyp władzy sprawiedliwej, tj. takiej, która pochodzi od Boga i działa zgodnie z jego wolą i niesprawiedliwej, bezprawnej, tj. bezbożnej, np.:

- (40) Эту еретическую группировку будет поддерживать безбожная власть [XXIII].

Obok przymiotnika *безбожный* pojawiają się bardziej zdecydowane określenia, takie jak *сатанинский* czy nacechowane antysemitcko *жидосатанинский*:

- (41) Все свои зверства, обстрелы и прорывы сатанинская хунта, засевшая в Киеве, заморочившая голову людям, совершает на двенадцатые святыне праздники [XVI].
- (42) Уже практически ни у кого не остается сомнений в том, что жидосатанинские власти Украины окончательно свихнулись в борьбе с ненавистным им Русским народом, проживающим на своей исконно Русской земле по обе стороны границ [XXIV].

Prezydent Poroszenko w jednym z tekstów określony został po prostu jako *жидосатанист*:

- (43) Жидосатанист Порошенко отдал приказ на открытые репрессии против православия на Украине [XXV].

W badanym dyskursie bardzo aktualna jest zasada, że każda władza pochodzi od Boga, dlatego tego typu określenia należy zakwalifikować jako chwytły delegitymizujące. W prezentowanym sposobie widzenia świata prawowitość władzy wciąż powiązana jest z chrześcijaństwem, np.:

- (44) Мы говорили уже, что, согласно учению святых отцов, удерживающим пришествие антихриста является не только благодать Святого Духа, но и законная государственная власть. После устранения Помазанника Божия — власти, основанной на христианских началах — происходит стремительная дехристианизация власти во всем мире со все большей утратой признаков законности власти [XXVI].

Wobec takiego postawienia kwestii legitymacji władzy za delegitymizujące należy również uznać kilka określeń państwa, jego konstytucyjnej symboliki i władz ukraińskich, które odnoszą się do pozachrześcijańskiego kręgu cywilizacyjnego, np.:

- (45) Да, разровнять и построить Новую Хазарию на подобие той, что на Украине [XXVII].
- (46) Жидосатанисты [...], которые убивают друг друга, очищая землю для Нового Хазарского каганата, выстраиваемого богоубийцами на Русской земле. Через эту призму и нужно рассматривать все проблемы Крыма, Донбасса, России и Украины [XXVIII].
- (47) И еще этот татарский меджлис⁴⁰ на Украине сегодня формирует батальоны «для освобождения Крыма»... [XXIX].
- (48) Нельзя же теперь называть страной угол бывшей России, самоназвавшийся Окраиной, насадившей на двухполосный флаг языческую вилку-тризуб [...] [III].

Jest to dość czytelne odwołanie do idei czegoś, co można by nazwać ideą rosyjskiej rekonkwisty, którą po zrzuceniu formalnej zależności od tataro-mongolskich najeźdźców rozpoczął Iwan Groźny, którego postać cieszy się wśród autorów tekstów badanego dyskursu wielkim poważaniem, a zdarza się, że jest on uznawany za świętego⁴¹. W tej

⁴⁰ „В Иране, Турции и некоторых других азиатских странах: законодательный орган страны”. С. А. Кузнецов (ред.), *Большой толковый ...*, s. 528.

⁴¹ «Имя ему Иоанн»... *Святой Царь Иоанн Грозный*, <https://zrm.info/main/88068-imja-emu-ioann-svjatoj-car-ioann-groznyj-5-serij-video.html> (12.09.2022).

optyce system sprawowania władzy na Ukrainie, określane również jako *демонократія*⁴² (czyli władza demonów), nie może być w żaden sposób legitymizowany.

Samo pojęcie państwa wraz z jego władzami w odniesieniu do Ukrainy jest w analizowanych tekstach podawane w wątpliwość. Służą temu dość obficie stosowane cudzysłowy, w których pojawia się nazwa *Украина* (patrz wyżej), jej hiperonim *государство*, jak i nazwy funkcji państwowych oraz procedur związanych z funkcjonowaniem państwa, np.:

- (49) К нему и двигалась история этого « государства », в полную силу развившегося последние двадцать лет [III].
- (50) [...] Ярош, утверждающий на закопчённой, провонявшей горелыми крышками улице указы « правительства » — это ваши герои? [III].
- (51) Украинцы так же «избрали» Порошенко в 2014 году, как дорогие россияне «избрали» Ельцина в 1996-м [XVII].

Z ostatnim przykładem, który poprzez zastosowanie cudzysłowu podaje w wątpliwość ważność, prawdziwość wyboru prezydenta Ukrainy (nieuczciwość, a zatem nielegalność wyborów prezydenckich w Rosji w 1996 roku, do których porównywane są wybory na Ukrainie w 2014 roku jest w badanym dyskursie kwestią bezsporną) wiąże się także sposób przedstawiania procesu zmiany władzy po prostu jako przewrotu państwowego. Semantyka związana z nielegalnym charakterem zmiany władzy oraz z jej gwałtownością i siłową specyfiką zawarta w kolokacji *государственный переворот* wzmocniana bywa adiektywami w rodzaju *вооруженный* lub *кровавый*:

- (52) В результате вооруженного государственного переворота к власти на Украине пришли псевдопатриоты во главе с Порошенко [XXX].
- (53) «Выдвижение» униатов на Восток — туда, где их никогда не было, — началось одновременно с февральским государственным переворотом на Украине [XXXI].
- (54) Трезвый взгляд на кровавый государственный переворот на Украине и растущая социальная напряжённость внутри российского общества позволяют нам прогнозировать аналогичное развитие событий и в России [...] [XXXII].

⁴² *Достижения украинской демократии... С сайта Порошенко исчезла петиция о запрете пропаганды гомосексуализма*, <https://3rm.info/main/70856-dostizheniya-ukrainskoy-demonokratii-s-sayta-poroshenko-ischezla-peticiya-o-zaprete-propagandy-gomoseksualizma.html> (12.09.2022).

Ponadto zdarzają się celowe przeinaczenia nazw instytucji państwowych, które mają za zadanie ich ośmieszenie oraz podkreślenie ich roli (rzecz jasna destruktywnej), np.:

- (55) Украинский институт национальной памяти, академии принудительной бандеровщины, университеты кастрированного сознания — вся эта лукавая шайка бросилась сегодня кромсать своими «открытиями» историю своего народа [XXXIII].
- (56) 1 мая на майдане Незалежности опыты над детьми ставили замглавы администрации президента Ростислав Павленко, глава Украинского института национального беспамягства Владимир Вятрович, а также замминистра образования Павел Полянский [XXXIV].

W optyce badanego dyskursu państwo ukraińskie nie tyle nie powinno istnieć, co po prostu nie istnieje, jest pewną anomalią, nie jest zorganizowane na takim poziomie, by być samodzielnym państwem, stąd zdecydowanie pogardliwe określenia typu недообразование, полугосударство czy остатки Украины. O ile dwa pierwsze opisują państwo, które z jakichś powodów nie zdążyło należycie się zorganizować, to ostatnie określenie odnosi się do tego, że Ukraina została zniszczona, zdeorganizowana lub rozkradziona, np.:

- (57) Когда неразумные люди, облечённые властью, поставили предательские закорючки под договором о разделении великой страны и государственное недообразование под ущербным именем Окраина появилось на карте мира [III].
- (58) Но критический момент, за которым сияет уже полный «развод» и как его следствие — окончательный распад «еле дышущего» полугосударства и гражданская войной всех против всех, все ж не наступает [VII].
- (59) Проект Савченко — могильщик остатков Украины [VII].

BRAK SUWERENNOŚCI JAKO CZYNNIK DELEGITYMIZUJĄCY

Delegitymizacji Ukrainy jako samodzielnego państwa służy też ciągle wskazywanie na niesamodzielną jej władz. W tekstach stale aktualizuje się relacja podporządkowania ich jakimś obcym (zachodnim) siłom i dokonuje się to zarówno w dosłownej warstwie dyskursu (władz управляемых извне поводырей, кураторы, покровители, там решили), jak i poprzez standardową dla takich sytuacji metaforykę (филиал, хозяева, кукловоды, укпроект), np.:

- (60) Не следует также забывать, что Минобороны Украины фактически является филиалом Пентагона и ЦРУ [...] [XVIII].
- (61) Украинские нацисты развязали недавною агрессию против России в Крыму не в собственных местечковых, но в глобальных целях — в интересах своих западных хозяев, которые осуществляют управление бывшей Украиной практически в ручном режиме [XXXV].
- (62) Думается, Тимошенко уже получила от глобальных кукловодов «мандат» на будущее управление центральными областями, которые после всех «перемого-зрад» и останутся в качестве Украины [VII].
- (63) Власть управляемых извне поводырей «геволюции» держится на обмане масс и терроре со стороны радикальных боевиков [VII].
- (64) Митрополит Антоний, по всей видимости, рассчитывает, что с бандеровцами и их западными покровителями все еще можно «полюбовно» договориться о прекращении вражды и гонений на православных [XXXVI].
- (65) Правящий класс нынешней Украины олигархия со своими зарубежными хозяевами, напрасно пренебрегли простым народом Донбасса, вследствие чего их планы на данный момент потерпели крах [XX].
- (66) И результаты опроса отнюдь не радужны для западных кураторов режима Порошенко [XVII].
- (67) Потому сегодня, в январские дни присяги на Переяславской раде, православные люди, малороссы, русские должны понять — пришло время Малороссии, Новороссии вместо нынешнего «укрпроекта» насаждаемого ляхами [VI].
- (68) Запад не даст Украине в нынешнем ее виде свернуть с пути, ведущем к военной конфронтации с Россией. Там твердо решили на Россию напасть, и сделать это руками Украины [XXII].

Nominacja укрпроект w ostatnim przykładzie wskazuje ponadto na pewną sztuczność państwowej konstrukcji współczesnej Ukrainy, jej efemeryczny charakter. Zdarza się, że relacja podporządkowania nie dotyczy całego państwa ani jego kolegialnych organów, lecz pojedynczych osób, które zajmują istotne stanowiska w aparacie władzy. W poniższym przykładzie dotyczy to premiera Jaceniuka, przy czym określenie go dotyczące (шестерка — человек, прислуживающий кому-н., выполняющий мелкие поручения, помощник [уничиж.]; человек на побегушках⁴³) nie tylko podkreśla podległość, ale w związku z tym, że należy do żargonu przestępczego⁴⁴ również bezprawność zajmowanej przez niego pozycji oraz całego systemu władzy:

⁴³ О. П. Ермакова, Б. А. Земская, Р. И. Розина, *Слова, с которыми мы все встречались. Толковый словарь русского общего жаргона*, Азбуковник, Москва 1999, s. 54.

⁴⁴ Ю. П. Дубягин, А. Г. Бронников (ред.), *Толковый словарь уголовных жаргонов*, Интер-ОМНИС, Москва 1991, s. 200.

- (69) [...] их предки победили Гитлера, а не какую-то там американскую шестерку с забавной фамилией Яценюк... [XXXIII].

Niezależność, suwerenność jest w dyskursie o Ukrainie pojęciem pierwszorzędnym. Świadczy o tym choćby to, że przymiotnik *незалежная* uległ substantywizacji i pojawia się w badanym materiale, choćby nawet jako wyraz ironii, jako funkcjonalny synonim nazwy własnej *Украина* (patrz wyżej). Co istotne, badany dyskurs wyraźnie preferuje ukraińskie bądź pochodzące z ukraińskiego przymiotniki *незалежный*, *самостийный* oraz rzeczowniki *незалежність*, *самостийність*. W odróżnieniu od rosyjskich *независимый*, *суверенный* nie są one tak silnie sprzężone dla rosyjskojęzycznego odbiorcy z całym zespołem pozytywnych konotacji i asocjacji. Wybór ukraińskiego wariantu sam w sobie oznacza pewne zdystansowanie rosyjskojęzycznego nadawcy, które bywa dublowane przez użycie cudzośłowu, np.:

- (70) [...] украинская «незалежність» может лишь послушно поставлять своих славянских детей на мировой рынок, так как для экспорта у нее уже больше практически ничего не осталось [XXXVII].
- (71) В самостийной Украине данные события преподносятся чуть ли не как геноцид украинского народа [XXXVIII].
- (72) упорно распространялась по всей «незалежной Украине» самая настоящая сплошная самоубийственная ложь, замешанная на ненависти чужебесия [XXXIX].

SEMANTYKA ANARCHII I CHAOSU JAKO CZYNNIK DELEGITYMIZUJĄCY

Omawiane wyżej jednostki dość często interpretowane są w negatywnym kluczu, tj. nie jako ekwiwalenty polskich pojęć wolności czy niezależności, a jako pojęcia zmierzające w kierunku semantyki samowoli czy wręcz chaosu. Definicja w słowniku Kuzniecowa wyraźnie wskazuje na możliwą negatywną interpretację pojęcia kryjącego się za przymiotnikiem *самостийный*: „[укр.]. 1. Независимый (о государстве, органах власти). С-ая республика. С-ая рада. Своенравный. С. хулиганский дух”⁴⁵. Ten sposób interpretacji pojęcia bywa dodatkowo podkreślany odpowiednio dobranymi adiektywami, np.:

⁴⁵ С. А. Кузнецов (ред.), *Большой толковый ...*, s. 1146.

- (73) Озверелая самостийность не имеет никакого отношения к истинному и святому чувству любви к своему народу и отчизне [XXXIX].
- (74) На земли Малороссии пришла украинская мазепинская самостийность. Пришла страшная нравственная разруха, дошедшая до одичания, до гражданской войны, прозываемой АТО [XL].

Przymiotnik *мазепинский* przywołuje postać Iwana Mazepy, który przez Ukraińców traktowany jest jako jeden z wielu bohaterów narodowych utożsamianych z nieustającą walką o niezależność Ukrainy. Dla Rosjan pozostaje on symbolem buntu i zdrady. Określenie to znajduje asocjacyjne rozszerzenie w dalszej części tekstu, *мазепинская самостийность* kojarzona jest bowiem z kompletnym upadkiem moralnym, zapaścią cywilizacyjną i wojną domową (нравственная разруха, дошедшая до одичания, до гражданской войны). Interpretacja pojęcia *самостийность* w tym właśnie duchu najbardziej uwidacznia się jednak w adiektywnej kontaminacji *самостихийный* (*самостийный + стихийный*):

- (75) Украинцы самостихийные, нравные, обречённые на вечный майдан и махновщину во власти, поскольку презираете всякую власть и организующие начала жизни [...] [III].

Przymiotnik ten wiąże wiele znaczeń, które autorzy badanych tekstów przypisują Ukrainie i Ukraińcom — chaotyczność i anarchię, bezład, które podkreślają dodatkowo jednostki i kolokacje *нравный*, *махновщина*, *вечный майдан* (*майдан* należy traktować jako pojęcie mające wywoływać skojarzenia z żywiołowością, brakiem kontroli czy po prostu buntem, centrum tego, co doprowadziło do zmiany politycznego paradygmatu na Ukrainie znajdowało się na Placu Niepodległości w Kijowie — *майдан Незалежності*). Ten sam zestaw znaczeń odnajdujemy w kolokacjach *самостийное безвременье* i *самостийная смута* w poniższym przykładzie:

- (76) Наконец «руководящей» политической силой, скрытой от глаз наивного обывателя, является еврейский «сионистский олигархат», уже скупивший всё, что можно было скупить, на Украине в период «самостийного безвременья», глубоко равнодушный ко всему, кроме своих корыстных денежных и политических интересов, жаждущий сохранить и умножить награбленное и окончательно утвердиться во власти на Украине в продолжающейся «самостийной» смуте [XXXIX].

Chaos, na który usiłują zwrócić uwagę autorzy analizowanych tekstów, również należy traktować jako czynnik delegitymizujący w du-

chu politycznego darwinizmu charakterystycznego dla tego typu dyskursów. W tej optyce jeśli Ukraina pogrążona jest w chaosie, to znaczy, że jest słaba, jej władze nie panują nad nią, a to prowadzi do wniosku, że ani państwo, ani jego władze nie mają racji bytu.

Przeanalizowany materiał pozwala stwierdzić, że płaszczyzna językowa badanego dyskursu odzwierciedla kilka sposobów deprecjacji i delegitymizacji Ukrainy jako samodzielnego państwa. Obok mechanicznej wręcz zamiany nazwy Украина nazwą Малороссиа, która jest pochodną prostego zaprzeczenia prawa Ukrainy do samodzielnej egzystencji pojawiają się takie jednostki językowe, które wyrażają pewne charakterystyczne dla dyskursu imperialnego argumentacje: o braku rzeczywistej niezależności państwa (np. филиал, укрпроект), o nielegalności procedur wyłaniania jego władz (государственный переворот), ich nielegalnym, przemocowym charakterze (np. хунта, диктатура), o chaosie panującym na terytorium Ukrainy (мазепинская самостийность, самостихийность). Charakterystyczną cechą prawosławnej odmiany dyskursu imperialnego jest zaś choćby pośrednie odwoływanie się do średniowiecznej w istocie argumentacji religijnej poprzez wskazywanie na niechrześcijański charakter władz Ukrainy (безбожная власть, сатанинская хунта). Warto przy tym zauważyć, że taki syntetyczny sposób podawania tych idei w dyskursie, umieszczanie ich poza asercją, pozbawia odbiorcę możliwości podjęcia jakiegokolwiek dyskusji, co pozwala nazwać badany dyskurs autorytarnym.

REFERENCES

- “Dostizheniya ukrainskoy demonokratii... S sayta Poroshenko ischezla petitsiya o zaprete propagandy gomoseksualizma.” 12 september 2022 [“Достижения украинской демонократии... С сайта Порошенко исчезла петиция о запрете пропаганды гомосексуализма.” 12.09.2022 <<https://3rm.info/main/70856-dostizheniya-ukrainskoy-demonokratii-s-sayta-poroshenko-ischezla-petitsiya-o-zaprete-propagandy-gomoseksualizma.html>>].
- Dubyagin, Yuriy P., and Bronnikov A. G. Ed. *Tolkovyyslovar' ugolovnykh zhargonov*. Moskva: Inter-OMNIS, 1991 [Дубягин, Юрий П., and Бронников А. Г. Ed. *Толковый словарь уголовных жаргонов*. Москва: Интер-ОМНИС, 1991].
- Fasmer, Maks. *Etimologicheskiy slovar' russkogo yazyka*. t. I, Moskva: Progress, 1986 [Фасмер, Макс. *Этимологический словарь русского языка*. т. I, Москва: Прогресс, 1986].
- Fasmer, Maks. *Etimologicheskiy slovar' russkogo yazyka*. t. II, Moskva: Progress, 1986 [Фасмер, Макс. *Этимологический словарь русского языка*. т. II, Москва: Прогресс, 1986].

- Fasmer, Maks. *Etimologicheskij slovar' russkogo yazyka*. t. III, Moskva: Progress, 1987 [Фасмер, Макс. *Этимологический словарь русского языка*. т. III, Москва: Прогресс, 1987].
- Gorbunova, Lyudmila. "Kontsept 'oligarkh': opyt korpusnogo analiza." 71–83. *Studia Rossica Posnaniensia* 2021, vol. XLVI, nr 1 [Горбунова, Людмила. "Концепт 'олигарх': опыт корпусного анализа." 71–83. *Studia Rossica Posnaniensia* 2021, vol. XLVI, nr 1].
- Hibel, Katarzyna. "Od 'Małopolski Wschodniej' do 'Ukrainy Zachodniej'". Geneza, rozwój oraz zakres funkcjonowania w języku polskim nazw geograficznych odnoszących się do 'Galicii Wschodniej' w latach 1918–1939." *Slavia Orientalis* 2012, no. 4: 475–510.
- Hrycak, Jarosław. *Historia Ukrainy 1772–1999. Narodziny nowoczesnego narodu*. Trans. Koryńska, Katarzyna. Lublin: Instytut Europy Środkowo-Wschodniej, 2000.
- "Imya yemu Ioann'... Svyatoy Tsar' Ioann Groznyy." 12 september 2022 ["Имя ему Иоанн'... Святой Царь Иоанн Грозный." 12.09.2022] <<https://3rm.info/main/88068-imja-emu-ioann-svjatoj-car-ioann-groznyj-5-serij-video.html>>.
- Jarzyńska, Katarzyna. "Ukraińska gra patriarchy Cyryla." *Komentarze Ośrodka Studiów Wschodnich* 2014, no. 144 <https://www.osw.waw.pl/sites/default/files/komentarze_144.pdf>.
- Kas'yanova, Zinaida, Martiros'yan, Yekaterina. "Predlogi v sotsiokul'turnom prostanstve yazyka." *Gumanitarnyye i yuridicheskiye issledovaniya* 2019, no. 3: 220–226 [Касьянова, Зинаида, Мартиросьян, Екатерина. „Предлоги в социокультурном пространстве языка.” *Гуманитарные и юридические исследования* 2019, no. 3: 220–226].
- Kazakov, Andrey. "Koz'ya Morda. Satanizm i okkul'tizm stali ideologiyey-ukrainskikh natsbatov." *RIA Novosti*. 16 september 2022 [Казакow, Андрей. "Козья Морда. Сатанизм и оккультизм стали идеологией украинских нацбатов." *РИА Новости*. 16.09.2022. <https://ria.ru/20220603/satanizm-1792956737.html>].
- "Konstytutsiya Ukrainy". 12 september 2022. ["Конституція України." 12.09.2022] <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%Do%BA%96-%Do%B2%D1%80/print1143222355067739#Text>>.
- Kryzhanivs'ka, Marichka. "Ukraina — eto ne zabitye prigranich'ye: istoriki razvenchali mif ob okraïne Rossiyskoj imperii." *24 kanal*. 16 september 2022 [Крижанівська, Марічка. "Україна — это не забытое приграничье: историки развенчали миф об окраине Российской империи." *24 канал*. 16.09.2022 <https://24tv.ua/ru/istoriki-razvenchali-mif-chto-ukraina-novosti-rossii-i-ukrainy_n1576849>].
- Kuznetsov, Sergey A. Ed. *Bol'shoy tolkovyy slovar' russkogo yazyka*. Sankt-Peterburg: Norint, 2000 [Кузнецов, Сергей А. Ed. *Большой толковый словарь русского языка*. СПб.: Норинт, 2000].
- Łesiów, Michał. *Ukraina wczoraj i dziś*. Lublin: Wydawnictwo UMCS, 1995.
- "nezalezhnyy". *Vikislovar'*. 15 september 2022 ["незалежний". *Вукисловарь*. 15.09.2022 <<https://ru.wiktionary.org/wiki/%Do%BD%Do%B5%Do%B7%Do%Bo%Do%BB%Do%B5%Do%B6%Do%BD%D1%8B%Do%B9>>].
- Opinia Rady Języka Polskiego w sprawie wyrażenia w Ukrainie / do Ukrainy i na Ukrainie / na Ukrainę*. 12.09.2022 <<https://rjp.pan.pl/?view=article&id=2099:opinia-rady-jezyka-polskiego-w-sprawie-wyrazen-w-ukrainie-do-ukrainy-i-na-ukrainie-na-ukraine&catid=98> (12.09.2022)>.

- Ozhegov, Sergey I., Shvedova, Nataliya Yu. Ed. *Tolkovyy slovar' russkogo yazyka*. Moskva: «А ТЕМП», 2006 [Ожегов, Сергей И., Шведова, Наталия Ю. Ed. *Толковый словарь русского языка*. Москва: «А ТЕМП», 2006].
- Perfil'yeva, Nataliya P. "Kommunikativno-pragmaticheskiy potentsial predloгов." *Vestnik Novosibirskogo gosudarstvennogo universiteta*, Seriya: *Istoriya. Filologiya* 2012, t. 11, vур. 11: 132–136 [Перфильева, Наталия П. "Коммуникативно-прагматический потенциал предлогов." *Вестник Новосибирского государственного университета*, Серия: *История. Филология* 2012, т. 11, вып. 11: 132–136].
- Pertsev, Andrey. "V Kremle podgotovili novuyu metodichku o tom, kak propaganda dolzhna rasskazyvat' o voyne. My yeye prochitali. 'Spetsoperatsiyu' nuzhno sravnivat' s kreshcheniyem Rusi, a Putina — s Aleksandrom Nevskim." *Meduza*. 09 september 2022 [Перцев, Андрей. "В Кремле подготовили новую методичку о том, как пропаганда должна рассказывать о войне. Мы ее прочитали 'Спецоперацию' нужно сравнивать с крещением Руси, а Путина — с Александром Невским." *Meduza*. 09.09.2022] <<https://meduza.io/feature/2022/08/01/v-kremle-podgotovili-novuyu-metodichku-o-tom-kak-propaganda-dolzhna-rasskazyvat-o-voyne-my-ee-prochitali>>].
- Pivtorak, Hryhoriy. *Pokhodzhennya ukrajyntsiiv, rosiyan, bilorusiv ta yikhnikh mov: Mify i pravda pro tr'okh brativ slov'yans'kykh zi 'spil'noyi kolysky*. Kyiv: Akademiya, 2001 [Півторак, Григорій. *Походження українців, росіян, білорусів та їхніх мов: Міфи і правда про трьох братів слов'янських зі 'спільної колыски*. Київ: Академія, 2001].
- Putin, Vladimir. "Ob istoricheskom yedinstve russkikh i ukraintsev." 12 september 2022 [Путин, Владимир. "Об историческом единстве русских и украинцев." 12.09.2022] <<http://kremlin.ru/events/president/news/66181>>.
- Serczyk, Władysław A. *Historia Ukrainy*. Wrocław: Ossolineum, 1990.
- Turgenev, Ivan. *Rudin*. Turgenev, Ivan. *Sobraniye sochineniy v dvenadtsati tomakh*. T. II. Moskva: Gosudarstvennoye izdatel'stvo khudozhestvennoy literatury, 1954: 7–138 [Тургенев, Иван. *Рудин*. Тургенев, Иван. *Собрание сочинений в двенадцати томах*. Т. II. Москва: Государственное издательство художественной литературы, 1954: 7–138].
- Ushakov, Dmitriy N. Ed. *Tolkovyy slovar' sovremennogorusskogo yazyka*. Moskva: Adelant, 2013 [Ушаков, Дмитрий Н. Ed. *Толковый словарь современного русского языка*. Москва: Аделант, 2013].
- Wasyleńko, Wołodymyr. "Przyczyna, charakter i cel zbrojnej agresji Rosji przeciwko Ukrainie." *Pomiędzy. Polonistyczno-Ukrainoznawcze Studia Naukowe* 2017, vol. 3: 21–26.
- Yermakova Ol'ga P., Zemskaya Yelena A., and Rozina Raisa I. *Slova, s kotoryimi my vse vstrechalis'*. *Tolkovyy slovar' russkogo obshchego zhargona*. Moskva: Azbukovnik, 1999 [Ермакова Ольга П., Земская Елена А., и Розина Раиса И. *Слова, с которыми мы все встречались*. *Толковый словарь русского общего жаргона*. Москва: Азбуковник, 1999].

ŹRÓDŁA CYTATÓW

- I. Polyakov, Georgiy. "Biometricheskiye dannnyye — klyuch dlya vzloma iperepodchineniya lichnosti tekhniki chernoy magii." 22 september 2022 [Поляков,

- Георгий. “Биометрические данные — ключ для взлома и переподчинения личности техниками черной магии.” 22.09.2022] <<https://3rm.info/publications/54334-biometricheskie-dannye-klyuch-dlya-vzloma-i-perepodchineniya-lichnosti-tehnikami-chernoy-magii.html>>.
- II. “Kitay napadet Narossiyu... Pravoslavnyye startsy o Tret'eyey mirovoy voyne.” 22 september 2022 [“Китай нападет на Россию... Православные старцы о Третьей мировой войне.” 22.09.2022. <<https://3rm.info/main/58250-pravoslavnyye-starcy-o-tretey-mirovoy-voyne-kitay-napadet-na-rossiyu-i-doydet-do-urala.html>>.
- III. Ageyev, Boris. “Slomannyy magnit. Ukrainstvo kak dukhovnaya porcha russkogo mira...” 22 september 2022 [Агеев, Борис. “Сломанный магнит. Украинство как духовная порча русского мира...” 22.09.2022] <<https://3rm.info/publications/44243-slomannyy-magnit-ukrainstvo-kak-duhovnaya-porcha-russkogo-mira.html>>.
- IV. Mironova, Tat'yana. “Russkiye, ukraintsy, belorusy: odin yazyk, odin rod, odna krov'.” 22 september 2022 [Миронова, Татьяна. “Русские, украинцы, белорусы: один язык, один род, одна кровь.” 22.09.2022] <<https://3rm.info/publications/3972-russkiye-ukraincy-belorusy-odin-yazyk-odin-rod.html>>.
- V. Kalashnikov, Maksim. “Yesli eto — snova vojna.” 22 september 2022 [Калашников, Максим. “Если это — снова война.” 22.09.2022] <<https://3rm.info/publications/63867-esli-eto-snova-voyna.html>>.
- VI. Yaremenko, Nikolay. “Ugovor dorozhe zhizni.” 22 september 2022 [Яременко, Николай. “Уговор дороже жизни.” 22.09.2022] <<https://3rm.info/publications/19440-100-v-goru.html>>.
- VII. Bilyayev, Vladimir. “Mneniye i prognoz o budushchem Rossii i Ukrainy. Proyeckt Savchenko — mogil'shchik ostatkov Ukrainy.” 22 september 2022. [Биляев, Владимир. “Мнение и прогноз о будущем России и Украины. Проект Савченко — могильщик остатков Украины.” 22.09.2022] <<https://3rm.info/publications/62510-mneniye-i-prognoz-o-budushchem-rossii-i-ukrainy-proyeckt-savchenko-mogilschik-ostatkov-ukrainy.html>>.
- VIII. “Avtokefaliya — operatsiya Khabada!” 22 september 2022 [“Автокефалия — операция Хабада!” 22.09.2022] <<https://3rm.info/main/72536-avtokefaliya-operatsiya-habada-za-resheniem-konstantinopolskogo-patriarhata-stojat-ljudi-i-dengi-oligarha-habadca-kolomojskogo.html>>.
- IX. “Podgotovka obshchestvennogo mneniya k voyne...” 22 september 2022 [“Подготовка общественного мнения к войне...” 22.09.2022] <<https://3rm.info/main/70238-podgotovka-obschestvennogo-mneniya-k-voyne-polsha-prizvala-vseh-ozhidat-vtorzheniya-rossii-na-ukrainu.html>>.
- X. “Zhidofashisty nasazhdayut natsizm...” 22 september 2022 [“Жидофашисты насаждают нацизм...” 22.09.2022] <<https://3rm.info/main/73095-zhidofashisty-nasazhdajut-nacizm-na-ukraine-sozdali-dlja-detej-shokirujushchuyu-kompjuternuju-igru.html>>.
- XI. Mirnyy, Aleksandr. “«...Ekh, malysh! Kak zhe mnogo...».” Pamyati Detey Donbassa posvyashchayetsya.” 22 september 2022 [Мирный, Александр. “«... Эх, малыш! Как же много...».” Памяти Детей Донбасса посвящается.” 22.09.2022] <<https://3rm.info/publications/62799-eh-malysh-kak-zhe-mnogo-na-edinicu-dobra-chernoy-nenavisti-v-trotilovom-ekvivalente-pamyati-detey-donbassa-posvyaschaetsya.html>>.

- XII. "Tikhushniki v zasade... Krymskiye arkhiverei vtikhuyu podderzhivayut ukro-fashistskikh karateley." 22 september 2022 ["Тихушники в засаде... Крымские архиереи втихую поддерживают укрофашистских карателей." 22.09.2022] <<https://zrm.info/main/72031-tihushniki-v-zasade-krymskie-arhierei-vti-huyu-podderzhivayut-ukrofashistskih-karateley.html>>.
- XIII. "Kak byl osvobozhden L'vov..." 22 september 2022 ["Как был освобожден Львов..." 22.09.2022] <<https://zrm.info/publications/49465-k-70-letiyu-os-vobozhdeniya-lvova.html>>.